

Linde ten Broek

MOEDERS DOCHTERS

MOEDERS & DOCHTERS

Linde ten Broek

PORTRETTEN OVER BEZIELING, LIEFDE, HET LEVEN

EN WAT VAN GENERATIE OP GENERATIE WORDT DOORGEGEVEN

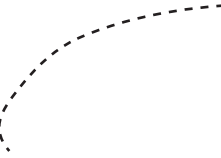
Voor alle moeders en dochters
en in het bijzonder voor
mijn mama Anne

Acht vrouwen op een rij.
Zeven vrouwen achter mij.
Achter mij mijn moeder.
En achter haar de hare.
Achter elke dochter een moeder.
Tot de oermoeder toe.
De moeder aller moeders.
Ze zeggen tegen mij
Ga verder. Ga verder dan wij.
Jij staat vooraan.
Jij bepaalt. Stop niet.
Waar wij niet verder durfden gaan.
Ga! Ga! Ga!

SCHRIJVER: ANONIEM

*Leven opdat ook anderen geïnspireerd
worden. Leven op je eigen bezielde weg
zodat anderen kunnen zien hoe je dat doet.*

Uit: *'De dansende grootmoeders'* van Clarissa Pinkola Estés

Dankwoord

Wat een bijzondere reis is dit geweest. Alle gesprekken die ik met de vrouwen heb gevoerd, hebben me geraakt. Zoveel vertrouwen en openheid heeft me goed gedaan en me laten beseffen dat het stellen van vragen over een moeder-dochterrelatie een eindeloze stroom van inzicht, inspiratie, ergernis, verstrikkingen en openbaringen heeft opgeleverd. Toen ik in april 2014 mijn ideeën op papier zette, had ik geen idee dat het zoveel zou losmaken en verhelderen bij de vrouwen die ik interviewde én bij mezelf. Iedereen begon direct te vertellen over deze vrouw in hun leven, hun moeder.

Toen ik op een avond een gesprek voerde met een vrouw uit Wit-Rusland wist ik het. Ik moet naar Polen, naar Kuźnia Racibórz. De geboortegrond van mijn oma en mijn overgrootmoeder. De plek waar mijn moeder in de Tweede Wereldoorlog een tijd heeft gewoond. Ik reisde daarom in juli 2014 samen met mijn zus Myrthe naar Polen en ging

op zoek naar het huis van mijn familie. Toen we dat gevonden hadden, ik de muren van het huis kon aanraken en ik de omgeving kon zien waar zoveel gebeurd was, kreeg ook mijn eigen verhaal woorden. Ik bekeek foto's van vroeger en luisterde naar bizarre verhalen over de oorlog bij de broer van mijn moeder. Over de continue dreiging, de Russen, de rood gekleurde luchten van al de huizen die in de fik waren gestoken, de gevangenen die langskwamen voor voedsel en aan wie mijn overgrootmoeder eten gaf en de verkrachtingen van vrouwen. Ik sprak met verschillende vriendinnen van mijn moeder en haalde alle boeken over moeders en dochters uit de bibliotheek. En legde toen alles weer aan de kant. Het moest uit mij geboren worden. De woorden, de vragen, de vorm, alles mocht terug naar mijn nieuwsgierigheid naar het leven van mijn moeder en de relatie die zij met haar moeder had gehad. En de bereidheid om te kijken naar de

relatie die ik met mijn moeder heb gehad. Waar ik nauwelijks persoonlijke vragen stelde, geen ruzie durfde te maken, geen mening had of daar niet voor durfde uit te komen en geen hulp aan haar durfde te vragen.

BOVENOP DE BRANDSTAPEL

Op een zondagmiddag zat ik vast in het schrijfproces. Overal lagen briefjes, citaten en volledig uitgewerkte interviews, maar ik had geen idee welke ik moest kiezen.

En toen deed ik iets wat ik nog niet zo vaak had gedaan, ik vroeg hulp en zag mezelf tot stilstand komen op een bruggetje. Ik wilde zo graag zorgvuldig met alle verhalen omgaan en ze vooral volledig opnemen in mijn boek, maar dat kon natuurlijk niet. Ik kwam er ook achter dat ik mijn eigen verhaal ondergeschikt maakte aan dat van de andere vrouwen en dat ik het iedereen naar de zin wilde maken. En weer moest ik terug naar het begin. Ik pakte een groot vel en schreef de thema's op die ik belangrijk vond. De briefjes kregen een volgorde, de citaten hun plek. En meerdere hoofdstukken en verhalen sneuvelden. *I killed my darlings.*

Hoe rauw was het toen verschillende moeders en dochters zich terugtrokken en niet met hun verhaal in het boek wilden. Vrouwen die zichzelf niet voldoende herkenden in het verhaal dat ik over ze schreef, of die het te kwetsbaar voor hun moeder-dochterrelatie vonden of te kwetsbaar voor hun dochter. En vooral die laatste reden liet alles in mij gieren. Ik zag me boven

op de barricaden staan, nee nog sterker, bovenop de brandstapel. Alsof ik mijn leven wilde geven om dit zwijgen uit de wereld te bannen. Want ook al respecteer ik de keuze van deze vrouwen, ik voel ook dat zij het verschil kunnen maken. Juist omdat zij zich uitspreken over iets dat anders is dan de groep, de peer. Ik had hen graag als voorbeeld voor andere vrouwen een plek willen geven. Door het verhaal niet te delen blijft er van alles in stand. Want wanneer stopt iets in het systeem? Als het in de ogen gekeken

kan worden en daarmee plek krijgt in het geheel. Als mensen hun hart kunnen openen en dat durven delen voorbij de grenzen van hun eigen woonkamer. Als dat wat onder het kleed geveegd is boven water kan komen, vrijgegeven kan worden waardoor je weer wat vrijer kunt leven en ademhalen.

Durf te delen voorbij de grenzen van je eigen woonkamer

Veel mensen wil ik bedanken voor de eindeloze support. Ik heb jullie steun met liefde ontvangen. Jullie hebben me laten zien dat ik door mag gaan en nog meer diepte kan toelaten. En plezier. Want wat heb ik veel gezongen onderweg. Gelachen, gehuild, genoten. En me dankbaar gevoeld dat ik zo dicht bij mensen, hun emoties en hun verhaal mocht zijn. Ik ben dankbaar dat ik de verhalen van de ziel mocht horen en hier kan doorvertellen. Het gaat over zijn wie je bent en doen wat je zelf het allerliefste wilt doen. Voorbij de verwachtingen van anderen. Voorbij de claim die decennialang families en vooral vrouwen binnen families in haar greep heeft gehouden. Natuurlijk wil ik ook alle mensen bedanken die me met een financiële bijdrage hebben gesteund. Zonder jullie had ik dit boek niet op deze manier kunnen maken! Lieve mama, wat had ik dit boek graag samen met jou willen maken. Maar helaas kan dat niet omdat je op 2 december 2012 plotseling overleed. Ik weet nu dat je alle vragen aan elkaar kunt stellen, hoe spannend dat ook kan zijn en dat eerlijk zijn naar jezelf het allerbelangrijkste is. Dankjewel voor mijn leven. Ik draag dit boek in het bijzonder op aan jou.

Proloog

Ik ben gek op kinderen. Op de een of andere manier heb ik een klik met ze. Hoef ze soms maar even aan te kijken en dan gebeurt er al iets en is er contact. Ik klets graag met ze, neem ze mee op stap en ik zie ze zoals ze zijn. Bij mij hoeven ze niets te worden. Ik heb zelf geen kinderen gekregen omdat ik mijn carrière belangrijker vond dan een gezin. Ik heb er wel over nagedacht en heb er met mijn toenmalige partners over gesproken, maar er niet voor gekozen. En nu ik terugkijk, doet dat soms pijn en voelt het alsof ik iets heb laten liggen. Jaren geleden vertelde ik mijn zus dat ik het moeilijk had gevonden om mijn moeder te vertellen als ik zwanger zou zijn. Alsof ik dan openlijk zou erkennen dat ik iets had gedaan wat niet mocht en dat ik daarmee mijn leven zou vergoien. Als je kinderen hebt is je leven voorbij of zoiets. En nu ik dit schrijf heb ik tranen in mijn ogen. Hoe loyaal ben ik aan het systeem geweest hiermee.

Ik weet nog dat ik een keer voor de pinautomaat stond te wachten en een moeder en zwangere dochter zag lopen. Ik kon er bijna niet naar kijken. Want ik wist dat ik op deze manier nooit met mijn moeder had durven lopen. Ik niet met haar en zij niet met mij. Ik werd misselijk toen ik daar aan dacht. Omdat ik besepte hoe moeilijk dit onderwerp in ons gezin was. Wat had ik nu graag over moederschap met mijn moeder willen praten. Ik had heel graag van haar willen weten hoe zij het heeft ervaren. Hoe het voor haar was om zwanger te zijn en dat ze het daar niet met haar moeder over heeft kunnen hebben. Toen ze bevallen was heeft ze haar dochters nooit aan haar ouders kunnen laten zien. Ze heeft hen nooit in de ogen kunnen kijken en kunnen zien of ze trots waren op hun dochter. En hoe zij voor mij en voor mijn zus opa en oma hadden kunnen zijn.

FAMILIEGEHEIM

Ik heb mijn opa en oma nooit gekend omdat zij het niet eens waren met het huwelijk van hun dochter. Mijn moeder was katholiek en mijn vader protestant en mijn ouders hebben ons steeds verteld dat dat de oorzaak was dat mijn moeder haar ouders niet meer zag. Totdat ik van haar broer hoorde dat het geloof er helemaal niets mee te maken had. Dat het ging om mijn vader. Die was niet goed genoeg voor mijn moeder, vonden zij. Dat was bizar om te horen. Ik heb er lang met mijn zus over gepraat. We snapten het niet. Waarom bleef dat geheim? Waarom heeft zij dat nooit gedeeld met ons? Ook niet toen mijn vader overleed. Daar had ik graag met haar over willen praten. Hoe was dat voor haar en hoe heeft dat haar manier van leven beïnvloed? Wat heeft zij hiermee onbewust en onbedoeld aan ons doorgegeven?

Mijn vader overleed aan een aneurysma in 2005. Mijn moeder vond hem in zijn tuin in Tuinpark Ons buiten, de plek waar hij het allerliefste was. In het ziekenhuis hebben we met elkaar besloten de kunstmatige ademhaling te stoppen. Het was

“”
Bij mij hoef je
niets te worden
“”

niet duidelijk of hij en hoe hij bij zou komen als alle slangen die aan hem vastzaten losgekoppeld werden. Ik heb een hele tijd bij hem gezeten. Tegen hem gesproken dat het goed was zo. Ik was alleen samen met hem en voelde echt contact tussen ons. Dat was bijzonder.

Mijn moeder was diep, diep verdrietig toen hij was overleden. Kreeg zijn kleding mee naar huis en ik zie nog dat ze zijn schoenen weggooide in een prullenbak die voor het VU ziekenhuis stond. Dat was bizar want de schoenen pasten niet door de opening en bleven eruit steken. Dat beeld heb ik nog steeds bij me.

Mijn moeder pakte het leven weer op. Kookte elke dag voor zichzelf en ging weer verder met het maken van keramiek. Maar ze wilde niet echt praten over haar emoties. Ook niet toen ik een herdenkingsfeestje organiseerde in de tuin en mensen uitnodigde om mijn vader en andere mensen die gegaan waren te eren. Ze kon er niet mee omgaan. Ging snel iets te eten pakken toen we haar naar haar gevoelens vroegen. Ik wilde zo graag dat zij haar emoties zou delen. Maar dat ging niet. Het enige wat ze zei was: ‘Ik moet toch door?’ En dat was

wat zij deed. Ze schilderde samen met ons het tuinhuis en werkte bijna elke dag in de tuin. Het was nooit klaar. De tuin was te groot om hem goed te kunnen onderhouden. Ik heb het vaak aan haar gevraagd: ‘Mama, wil je de tuin nog wel houden?’ Maar ze had aan mijn vader beloofd er goed voor te zorgen. Er was geen sprake van dat zij de tuin zou opgeven. Toen ze was overleden hebben we de tuin verkocht. Het was een mooie plek maar het werk was nooit klaar. En dat stuk wilden wij niet in stand houden. We hebben het met alle liefde doorgegeven aan een jong stel dat er erg blij mee was.

Een aantal jaren geleden begon ik me steeds meer af te vragen wie mijn familie was en zo heb ik via Facebook een van mijn nichten gevonden. Daardoor kwam het contact weer op gang tussen mijn moeder en haar broer. Mijn moeder heeft tot haar dood veel herinneringen met haar broer opgehaald. Ze gingen samen naar de film, naar Artis en bij de Hortus koffie drinken. Ze zongen Poolse liedjes en hadden een bijzondere tijd. Ik ben heel blij voor haar en voor hem dat zij toch nog een mooie tijd

“”
Zorgvuldig omgaan
met verhalen
“”

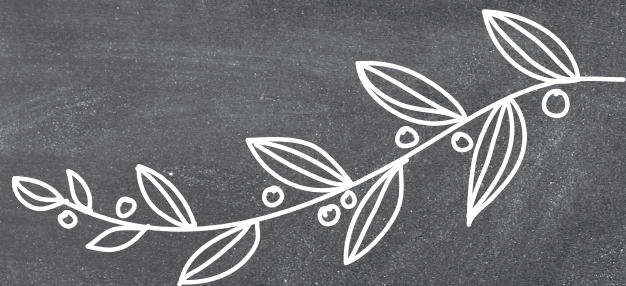
samen hebben gehad. Al was het kort, deze tijd was er wel geweest. Mijn moeder kreeg foto’s van vroeger van hem en die stonden een beetje verstopt in haar huis. Alsof ze het nog moeilijk vond om daar naar te kijken. Maar ik heb haar zien stralen als ze terugkwam van een afspraak met haar broer. Hoe mooi was dat om te zien. En die keer dat ze haar lievelingsbeertje van vroeger terug kreeg van hem. Daar haakte ze een matrozenpakje voor en die stond in haar atelier. Dat beertje staat nu bij mijn zus en heeft veel betekend voor mijn moeder. Het was alsof zij daarmee een heel stuk geschiedenis terug kreeg. Alsof ze weer kon kijken naar een tijd die ze daarvoor verstopt had onder een hele berg klei. Ik vond ook dat ze door het contact met haar broer en haar familiegeschiedenis, zachter werd.

MIJN EIGEN BAND

Na het overlijden van mijn moeder begon ik me steeds meer af te vragen wat ik zelf het liefste zou willen doen. Ik speurde het internet af en keek naar allerlei opleidingen.

Van masseur en yogadocent tot creatief therapeut. Uiteindelijk koos ik voor de opleiding Psychomotorisch Kindertherapeut omdat ik graag met kinderen werk en meer wilde weten over de ontwikkeling en opvoeding van kinderen. Maar na een halfjaar was ik het zat. Ik wilde niet kijken naar wat er allemaal mis kon gaan met de ontwikkeling van een kind, ik wilde juist kijken naar wat er wel was. Toen ik een anamnesegebesprek met een moeder voerde bleef een zin bij mij hangen: 'Wat ik mijn kind mee wil geven is dat hij altijd "sorry" kan zeggen.' Toen was het klaar. Ik stopte met de opleiding en schreef een plan voor een boek. Een boek waarin naar voren komt wat moeders hun dochters meegeven en wat kinderen meenemen van hun moeder. Dat was in april 2014 en daarna kwamen er allemaal bijzondere vrouwen op mijn pad. Ik begon mijn verhaal en mijn plannen aan iedereen te vertellen en veel vrouwen en mannen reageerden positief. Ik begon met enkele interviews en er haakten steeds meer vrouwen aan die een gesprek met mij en hun dochter(s) wilden. Ik liet me raken door de vrouwen die ik tegenkwam en vroeg hen of ze mee wilden doen. Dat deed ik intuïtief. Omdat hun verhaal mij aansprak. Omdat hun verhaal iets aanraakte bij mij.

Ik ging naar de vrouwen toe en sprak met hen aan de hand van een vaste vragenlijst. De moeders en dochters heb ik op een interview na steeds tegelijk met elkaar geïnterviewd om zoveel mogelijk getuige te kunnen zijn van de interactie tussen de vrouwen. Ik zette mijn camera aan of gebruikte mijn telefoon om alles vast te leggen. Om vooral bij het gesprek aanwezig te kunnen zijn. Niets te hoeven missen. Ik wilde zoveel mogelijk weten van de band die moeders en dochters hebben. De gesprekken gingen over hun liefde en families en over hun afkomst en wortels. Ik was niet op zoek naar die ene quote, maar kon door bij het gesprek aanwezig te zijn soms een diepere laag tussen de vrouwen blootleggen. Juist omdat er een derde persoon bij was konden er soms andere dingen gezegd worden. Tijdens en na de gesprekken waren de vrouwen zich nog meer bewust van de wijze waarop zij met elkaar in gesprek waren gegaan. Mijn uitdaging was om niet mee te gaan met wat voor hen gebruikelijk was, maar om door te vragen waar het spannend werd, en alles te laten bestaan. Alles mocht er zijn. Er ontstond vaak een groot veld van vrouwenenergie. Van gehechtheid, kracht en vooral veel liefde voor wat er is. En natuurlijk waren er ook moeilijke momenten.

Mensen vertellen

VEEL AAN MIJ,

ze openen zich

Waarin ik uitgedaagd werd om in mijn rol als interviewer te blijven en niet te gaan helpen oplossen. Door in gesprek te gaan met deze vrouwen keek ik ook naar mijn eigen relatie met mijn moeder. In de relatie met mijn eigen moeder werd weinig uitgesproken. We deelden geen geheimen, veel bleef onbesproken. We deelden successen en bij haar had ik het idee dat ik altijd iets moest doen om gezien te worden. En misschien had zij dat ook wel. Eigenlijk waren we altijd iets aan het doen en konden we minder makkelijk alleen maar een kopje koffie drinken. Ik kon niet zo goed tegen de stille momenten die dan zouden kunnen ontstaan. Ik had het idee dat ik altijd maar iets moest vertellen. Iets moois, iets leuks. Iets wat ik had gedaan in mijn werk. Alsof ik iets op gang moest houden. Ik kan me goed herinneren dat mijn moeder heel vaak zuchtte. En als ze dat deed dan voelde ze zich gelukkig. Was ze blij met wat er was. En bijzonder genoeg waren dat de kleine dingen in het leven. Een bloem, een geur. Dat kopje koffie. Iets simpels. Ik ging niet naar haar toe als ik het moeilijk had. Als ik raad nodig had. Als ik verdrietig was of een arm om me heen nodig had zocht ik haar niet op. Ik bleef de sterke, stoere dochter. De zelfstandig ondernemer die alles heel goed

alleen kon. Totdat mijn moeder op 2 december 2012 plotseling overleed. Het eerste wat ik voelde toen ik hoorde dat ze niet meer leefde, was hele diepe liefde. Mijn hart ging open en ik voelde alles stromen. En daarna ging mijn hart net zo hard weer dicht. En kwam ik in een modus terecht van heel veel regelen, elke week samen met mijn zus van alles opruimen, schoonmaken, wegdoen. Tot alles een plek had gekregen.

JUISTE KLANK

Ik deel in dit boek de verhalen van 31 vrouwen en mijn eigen verhaal. De ontmoetingen waren heel bijzonder en soms heb ik echt moeten puzzelen om de juiste klank te vatten. Soms kon ik geen woorden vinden voor het gevoel dat tussen de regels door zo aanwezig was. Dan waren woorden ontoereikend om uit te drukken wat er was en wat ik voelde. En daarom heb ik tijdens het schrijven van het boek meerdere malen alle letters aan de kant geschoven en wilde ik stoppen met schrijven. Maar de verhalen zijn te mooi om ze niet te delen. Ik vind het fijn om gesprekken te voeren met vrouwen, met zussen, met families, met vrienden, met geliefden en ex-geliefden zodat verhalen een plek kunnen krijgen, situaties

kunnen helen en aan het licht worden gebracht. Doorgegeven kunnen worden in woord, beeld en geluid. Via een persoonlijk gesprek, een boek, een artikel, een film of een theatervoorstelling Het kan en mag allemaal. Ik doe het met hart en ziel. Ik ben bij Phoenix opgeleid tot NLP Master, trainer, professioneel begeleider en coach en heb verschillende workshops gevolgd in professionele communicatie, systemisch werk en intuïtieve ontwikkeling. Momenteel studeer ik aan de Vertelacademie. In dit boek kies ik ervoor om het verhaal als ingang te nemen. Om van daaruit te kijken naar wat er kan ontstaan. Dat is wat ik het liefste doe: luisteren, voelen, kijken, schrijven, vertellen en verhalen doorgeven die het hart raken. Verhalen die diep van binnen komen en die soms nauwelijks in woorden zijn te vatten. Verhalen van de ziel. Soulstorytelling. Want welk verhaal vertel jij? En klopt dat nog wel met hoe het werkelijk met je gaat? Ik hoop dat ik met dit boek een opening kan bieden voor moeders en dochters, om gesprekken met elkaar aan te gaan en te delen wat er is. Wat er diep van binnen geleefd wil worden. Nieuwsgierigheid opwekt.

Kijk naar wat diep
vanbinnen
geleefd wil worden

Dat het een uitnodiging voor je mag zijn om stil te staan en te kijken naar wat er is. Omdat kijken naar wat er niet is een schaduw werpt op die kleine en grote lichtpuntjes die er wel zijn. Ik hoop dat ik iets in je wakker maak waar je iets mee kunt. Zodat jij jouw verhaal kunt delen. En soms is het voldoende als je dat alleen maar met jezelf deelt. Of er in stilte bij kan zijn. Naar kan kijken.

Het verhaal is mijn ingang voor heling. En zoals Leonard Cohen zong in Anthem: *‘There is a crack in everything. That’s how the light gets in. Ring the bells that still can ring...’*

EMOTIES IN KLEI

Ik wil graag nog twee dingen met jullie delen. En dat is de mooiste eigenschap van mijn moeder en mijn fijnste herinnering met haar.

Ik neem even tijd om het antwoord te laten komen. Vertrouwerop dat dat gevormd wordt door het los te laten. Mijn moeder kon de fijnste emoties van dieren vastleggen in klei. Ze ving de blik van een vogel, een stokstaartje, schetste eerst met pen of potlood wat ze wilde maken en liet daarna haar handen intuïtief het werk doen. Ze vertelde me ooit dat er